

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2021.95.7>

УДК 811.161.2

А. КРИМСЬКИЙ І П. ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ

ГОЛІКОВА

Наталія Сергіївна,

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010;
e-mail: nataliaholikova62@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4157-1275>

Nataliia

HOLIKOVA,

Doctor of Philology, Prof., Oles
Honchar Dnipro National
University
72 Gagarin Ave., Dnipro 49010,
Ukraine;
e-mail: nataliaholikova62@gmail.com

У статті проведено зіставний аналіз наукового дискурсу А. Кримського та художнього дискурсу П. Загребельного, у яких зафіксовано лінгвософію історії України середини XVI ст. Акцентовано увагу на мовних особливостях праці «Історія Туреччини» А. Кримського та на історичному романі «Роксолана» П. Загребельного – ключових творах, у яких вербалізовано Україну періоду султанування Сулеймана I Пишного. Визначено основні «точки перетину» індивідуально-авторських наративів, окреслено історіографічний та інтерсеміотичний простори досліджуваних текстів, що сформовані на основі цитат та фольклоризації. Простежено своєрідність ідіолектів А. Кримського та П. Загребельного відповідно до функціонально-стильових норм української літературної мови. Зіставлено сукупність стилістем, релевантних для мовного «портретування» текстоцентричних постатей – Сулеймана й Роксолани – у науковому дискурсі А. Кримського та в художньому дискурсі П. Загребельного. Проаналізовано лінгвостилістичні засоби оприявлення мислеобразу «Роксолана» – історичного символу України в мові однойменного роману П. Загребельного. Зауважено, що «доба жіночого султанату» актуальна як для історії Туреччини, так і для історії України і що вивчення специфіки концептуалізації та вербалізації жіночих образів в різножанрових історичних текстах є перспективним для сучасної лінгвоукраїністики.

Ключові слова: Україна, лінгвокультурема, науковий дискурс, художній дискурс, мовно-естетичний знак, стилістема.

*Україно, чи ти була колись
незалежною хоч на мить
Від кайданів, що волю скобують?
Від копит, що у душу б'ють?*
Ліна Костенко

Із найдавніших часів на суспільно-культурному житті України позначається темпоритм європейської цивілізації. Зокрема виявилися ці ознаки і в такий важливий період, як XVI ст. Нагадаємо, що його характерними ознаками є: «інтернаціоналізація історії, поділ західного християнства на католицизм та протестантизм, Відродження, початок наукової революції і створення плюрицентричної системи суверенних держав» [ІЄЦ 2020: 10].

Однією з найбільших держав ранньомодерної Європи XVI ст. була Річ Посполита, що постала 1569 року внаслідок об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського й до якої ввійшла значна частина українських земель. У цей початковий період формування «ранньомодерних європейських націй» [Снайдер 2021: 15] на історичну долю українців відчутно впливало й Московське царство. Крім того, неабияке значення для розвитку соціально-економічних і політичних процесів, що відбувалися на теренах нашої країни із середини XVI ст. та протягом наступних етапів її розвитку, мав тюркський чинник, усвідомлення суспільної ваги якого є особливо актуальним для України козацької доби [Туранли 2020: 6]. Отже, на той час Україна як суб'єкт історії мала тісні зв'язки з кількома великими державами, а її «стосунки» з Туреччиною та Кримським ханством у південно-східному геополітичному просторі були чи не найістотнішою причиною зародження козацтва.

Сучасні тюркологи зауважують, що впродовж трьохтисячолітньої історії «сліди (тюрків) можна знайти в усьому світі: від Тадж-Махала в Агрі до мечеті Великої П'ятниці в Ісфахані, від Регістану в Самарканді до мечеті Сулейманіє у Стамбулі» [Рахманалиєв 2016: 10]. У минулому цей народ створив кілька великих імперій, одна з яких – Османська – залишила свій помітний «слід» в історії Козацької республіки. Період XVI – XVII ст. для Високої Порти – це «епоха подальших завоювань,

які привели імперію до раніше небачених вершин, її головною метою стає Європа» [ІЄЦ 2020: 165]. Османська Туреччина хотіла *зімкнути рубезжі своєї імперії з усіма славними й могутніми державами, зіпертися на них, мовби шукаючи ослони, і водночас нависнути над ними, як невідворотна загроза, наче меч віри* (Роксолана: 360). Утім, вона сама нерідко наражалася на запеклий супротив з боку православних європейських народів або їхніх окремих соціальних «станів», до яких історики зараховують й українське козацтво [Антонович 2021].

Історіографічну, насправді доказову базу для подальшого наукового аналізу низки проблем щодо процесів націє- та державотворення в Україні козацьких часів становлять праці таких вітчизняних дослідників ХІХ – початку ХХ ст., як В. Б. Антонович, Д. І. Багалій, М. С. Грушевський, Д. І. Дорошенко, М. О. Максимович, Д. І. Яворницький та ін. Важливі факти про Україну першої половини ХVІ ст. знаходимо в «Історії Туреччини» (1924) А. Ю. Кримського – засновника українського сходознавства, відомого мовознавця, історика, письменника, перекладача, усебічне дослідження творчої спадщини якого наразі є нагальним питанням як для гуманітаристики загалом, так і для різних мовознавчих галузей зокрема.

Із погляду української історії як науки, оригінальність трактату А. Кримського полягає в тому, що на тлі описаних у ньому подій чи не вперше постала жінка – *славна султанша Роксолана, <.> то-ж була наша землячка, <.> вона сталася турецькою султаншою, і самого Сулеймана Пишого, наймогутнішого з усіх османських султанів, узяла в свої руки та крутила цілою турецькою державою й європейськими відносинами так, як бажала. Саме оцьому, дуже цікавому, до того-ж надвірньо-блискучому, всеєвропейському періодові турецької історії найбільше й присвячено теперішню книжку, що її видає Українська Академія Наук* (ІТ: V – VI). Своєю працею сходознавець-тюрколог спонукав до нових пошуків не лише істориків, а й письменників, які під його впливом досі простежують «український слід» в історії Туреччини.

«Історія Туреччини» А. Кримського була тим значущим науково-інформаційним джерелом, до якого найперше апелював П. Загребельний під час написання історичного роману «Роксолана» (1980). В авторському післяслові до твору, що має назву «Втішання історією», читаємо: «Письменник – не вчений. Ми повинні щиро визнати, що наука дає літературі незмірно більше, ніж може дати їй література. Письменникові слугує все:

документи, легенди, хроніки, випадкові записи, дослідження, речі, навіть нездійснені задуми. А чим може прислужитися історикові сам письменник?» (Роксолана: 786). Цікаво, як би міг відповісти А. Кримський на таке запитання П. Загребельного? Тож спробуємо змоделювати сутність імовірного лінгвокультурного діалогу між істориком і письменником, спираючись на зіставно-стилістичний аналіз їхніх ідіолектів, репрезентованих мовою двох ключових творів.

На нашу думку, стилістика трактату А. Кримського й роману П. Загребельного істотно відрізняється з таких причин:

по-перше, історик лаконічно та послідовно викладає об'єктивну, «суху» інформацію про давні події та їхніх учасників ↔ письменник ті самі факти по-своєму охудожнює, нерідко домислюючи нових персонажів у розповіді про них;

по-друге, науковець, переважно спираючись на історіографічні джерела, постійно їх цитує в основному тексті та в підтекстових коментарях ↔ водночас інтерсеміотичний простір художнього твору митця ущільнено численними лінгвокультурними й етновними знаками найрізноманітнішого походження;

по-третє, мова наукової праці загалом відповідає специфічним функціонально-стильовим нормам, які в аналізованому тексті найчастіше системно оприявнюють терміноніми – імена реальних, відомих у минулому людей, назви визначних історичних подій тощо ↔ мова історичного роману, крім того, розмаїта виражально-зображальними засобами, що відбивають такі основні ознаки художнього стилю, як культуротворчість та естетичність.

Індивідуально-авторська манера письма А. Кримського – це хронологічно-історичний наратив, що дав змогу науковцеві критично описати історію Туреччини, передати її внутрішні перипетії і войовничий настрій щодо країн Азії та Європи протягом XI – XVI ст., зокрема й щодо України середини XVI ст. Мовостиль П. Загребельного репрезентує всі ознаки психологічно-реалістичної прози, у якій письменник, дотримуючись історичної істини, прагнув «повернути психології» міфологічно-легендарний образ Роксолани. Натомість ідіолекти істориків-нараторів споріднює те, що у своїх творах вони сформували «мозаїчний портрет» України зазначеної доби й оригінально його ословили. Розшифрувати семантико-сміслові відтінки мислеобразу, репрезентованого багатьма лінгвостилістичними

засобами, можна з позицій тексто- та дискурсології, оскільки сам процес декодування його наявних / прихованих текстових характеристик у свідомості читачів-реципієнтів не однозначний і потребує відповідних фонових знань з їхнього боку.

У науковому дискурсі А. Кримського та в художньому дискурсі П. Загребельного спостерігаємо низку інформаційно-нарративних «точок перетину». Погляди авторів щодо України сходяться там, де історичні факти про нашу державу «занурено» в опис періоду султанування Сулеймана I Пишного (1520 – 1566). У праці А. Кримського це лише останній (хоч і найважливіший) етап лаконічно висвітленої ним історії Туреччини, упродовж якого в Україні формувалося козацтво, а в романі «Роксолана» П. Загребельного весь художньо-панорамний нарратив присвячено цьому історично-часовому відтинкові Османської імперії. Відтак його концентрують своєрідно вербалізовані мислеобрази Роксолани та Сулеймана, що пронизують вертикальний контекст твору, а також низка текстових «вкраплень». Українські реалії постають у розповідях про найперші зносини Високої Порти з козаками (*– Козаки? Що це за люди? – Невпокорені. Вільні, як вітер. Лицарі. <.> Та здебільшого козаки збираються в невеликі ватаги з безіменними ватажками. Кожен сам по собі, сам собі свиня. Добираються вже й сюди. Палили не раз Синоп. Доскакували й до Стамбула* (Роксолана: 512). Письменник використовує мотив сну і спогадів Роксолани про Рогатин, про плюндрування рідної землі кримсько-татарськими ордами: *А яка там земля! Вся зелена, зелена, як прапор Пророка, і потоки течуть чисті, як благословення, і ліси шумлять, як небесні вітри. Коли б могла, то спала б, як ті ліси, і жила б, як ті ліси. Хай наш син побачить ту землю, ваша величність* (Роксолана: 503); *Чи подумала* (Роксолана) *про них, про всіх, кого знала, про землю свою і про народ свій, що страждає, що змагається з дикими загарбниками, вмирає і оживає знов і знов, і сміється, співає пісень своїх, може, найкращих у світі!* (Роксолана: 329) тощо.

В аналізованих дискурсах засвідчено ті часи, коли зароджувався козацький рух в Україні, зокрема зазначено імена засновників Запорізької Січі, пор.: *Саме на часи Сулеймана Пишного припадає діяльність двох значних витязів із Черкаського старства, що пнулися заснувати запорозьку Січ: попереду – черкаський староста Остап Дашкович (†1535), далі – князь Дмитро Вишневецький-Байда (люто загинув 1563 р.), що на*

Черкащині був старостою його брат (ІТ: 171) та Бувають над ними (козаками) й воєводи часом, як той же князь **Острозький** чи **воєвода Претвич** або якийсь **Дашкевич**, що сам, кажуть, схожий на татарина, і знає мову татарську й османську, день тут, день там, невловимий, як характерник (Роксолана: 512). Якщо в «Історії Туреччини» А. Кримського про Остапа Дашковича та про Дмитра Вишневецького подано достатньо відомостей (ІТ: 170 – 174) здебільшого з опертям на «записки» Михайла Литвина – українського «письменника-самовидця XVI ст.», який був сучасником Сулеймана Пишного, то в романі «Роксолана» П. Загребельного йдеться переважно про Байду – спочатку князя Острозького, згодом старосту Черкаського та Канівського (період Великого князівства Литовського) – у турецькому полоні: *Роксолана вмить упізнала чоловіка, хоч ніколи його не бачила. Байда! Ватажок зухвальців, казкових лицарів, брат їй по крові, та тільки чи вона йому сестра тепер, чи сестра? Іржаві кайдани і страшні ланцюги, а тіло молоде, гнучке, потужне, прекрасне й вільне, як вітри над степами! Ось який цей Байда, ось які козаки!* (Роксолана: 561).

Цікавим є той факт, що про перебування Байди в турецькій неволі та про його страту історик і письменник розповідає, спираючись на пісенний переказ й актуалізуючи саме ті чи ті рядки з історичної думи, пор.: *Тут чекала завзятого лицаря-козака люта кара. І теперішні українські пісні, і старі перекази (занесені й до старих польських хронік) повідають, що султан наказав скинути Байду з високої бапти на гак у стіні; гак зачепив Байду за ребро, і той так і завис на ребрі. – Ой, висить Байда, та й не день, не два, Не одну нічку, та й не годиночку, – співає про нього пісня* (ІТ: 172); (Роксолана) допитувалася: *– Як вони там? Що робить той, якого ти називаси Байдою? – Ваша величність, він співає. – О Боже! що він співає? Пісні. Складає сам собі. Остання така: «Ой п'є Байда мед-горілочку, та не день, не нічку, та й не в одиночку!..»* (Роксолана: 545); *Що ж понесуть* (козаки-в'язні) *із собою? Хіба що пісню про мужнього Байду? «Ой п'є Байда мед-горілочку, та не день, не нічку, та й не в одиночку. Прийшов до нього сам цар турецький: «Що ти робиш, Байдо, Байдо молодецький? Кидай, Байдо, Байдо, байдувати, бери мою дочку, та йди царювати»* (Роксолана: 566). В аналізованих історичних наративах підтримано українську народну традицію вшановувати Байду як героя, його ім'я у творах А. Кримського та П. Загребельного набуває символічного

значення (*Хай буде святилищем безстрашному Байді пісня, розпочата ним самим, продовжена, може, й нею, закінчена її народом, який навіки збереже мужнього козака в своїй пам'яті* (Роксолана: 566 – 567)) і відіграє роль лінгвокультури.

За нашими спостереженнями, науковий стиль А. Кримського не зовсім відповідає сучасним вимогам. Зокрема зафіксовано низку мовно-виражальних засобів, що загалом нерідко споріднюють його твір з історичним епосом і фольклором. Пор. як дослідник апелює до фактів фольклору, підсилюючи емоційність і образність викладу фактів історії: *...а наші бідолашні українські невільники, що безконечними гуртами діставалися до Туреччини через татарський кримський полон, надавали Туреччині почасти навіть деякого характеру українського, особливо коли ті українські невільники вбивалися в силу, бо «турчилися-бусурменилися, для розкоші турецької, для лакомотства нещасного»* (ІТ: V); *В кобзарських думках ми раз-у-раз чуємо невільницький плач, що «кайдани руки-ноги поз'їдали», «сирая сириця до жовтої кости тіло козацьке проїдає»* (ІТ: 179); *Українські пісні кажуть, що татари заливали бранцям очі смолою-живицею: «Вязали руки та сирицею, А залили очі та живицею»* (ІТ: 175) тощо. Наведені текстові ілюстрації підтверджують думку, висловлену С.Я. Єрмоленко, про те, що різножанрові народні пісні – це мовно-естетичні знаки української культури, які співвіднесені з національними символами, а «все, що створює народ, знаходить своє вираження в мові» [Єрмоленко 2009: 14].

Пісні, що мають колективного творця слів і музики, належать до найпоширенішого типу народного мистецтва. Вони чи не найглибше відбивають історію, духовне багатство етнопільноти, характер нації, її ментальність, усі явні та приховані тони й півтони, породжувані «струнами» народної душі. Функціонування уривків з народних пісень є передусім художньо-стильовою нормою для прозових творів, у розлогі контексти яких вони легко вписуються, додаючи до їхньої сутності численні смислові відтінки, закріплені асоціативно-історичною пам'яттю колективного генія [Голікова 2018: 216 – 217]. У художньому дискурсі П. Загребельного етномовні знаки такого зразка по-особливому динамізують художню оповідь у тому разі, коли в лінійному контексті цитовано весь народнопісенний твір або його вагомий контекст частину, наприклад: *«Із-за гори-гори, теменького лісу татари ідуть, русиначку*

ведуть. У русиночки коса із золотого волоса – щирий бір освітила, зелену дїброву і биту дорогу. А за нею біжить у погоню батенько її. Кивнула-махнула білою рукою: «Вернися, батеньку, вернися, ріднесенський, уже ж мене не однімеш і сам, старенький, загинеш. Занесеш голову на чужюю сторону, занесеш очиці на турецькі гряниці» (Роксолана: 47); *Вона сіла на килим, згорнулася клубочком, ледь доторкуючись пальчиками до грубої арабської книги, глибоким, тужливим голосом завела: «За саму Настасю дев'ять тисяч. За стан гнучкий десять тисяч. За біле лице одинадцять. За білу шию аж дванадцять. За сині очі та й довгі вії тринадцять. За тонкі брови чотирнадцять. За косу злоту аж п'ятнадцять...»* (Роксолана: 62) тощо. У мові роману «Роксолана» історично-епічні пісні-плачі, родинно-побутові, невільницькі пісні виконують основну – культурно-історичну – функцію в низці лінійних контекстів, у яких вони формують асоціативно-стилістичні фігури на позначення душевного стану героїні, її туги за батьківщиною.

Лінгвообраз Роксолани як ключової постаті в історії Туреччини середини XVI ст. А. Кримський та П. Загребельний «портретують» дещо по-різному. У науковому дискурсі дослідника передусім викладено історіографічні факти про походження Роксолани: *Була вона родом українська попівна, з галицького горішньо-дністрянського Поділля, а саме з невеличкого міста Рогатина, і звалася по хрещеному мабуть чи не Олександра. Та як захопили її татари в полон і привезли до Туреччини, вона побусурменилася та й забула і свою віру і своє християнське ім'я; нове її ймення «Хуррем» уже геть нічим не нагадувало про її православний, український рід* (ІТ: 184 – 185). Тут лаконічно викладено хронологію її гаремного життя (1520 – 1558), що відбивало негативно-тіньові характеристики Високої Порти, приділено багато уваги стосункам Роксолани та Сулеймана, зокрема: *В історії Сулеймана I Пишого, величнього пана могутньої османської держави XVI в., не може не притягти до себе уваги факт, важливий своїми політичними наслідками, дуже цікавий і з психологічного боку, а саме – що над тим недосяжно-високим, мудрим володарем мала нечувано величнену силу його не так вродлива, як розумна й інтриганська жінка, яку європейці XVI в. звали Роксолана, або Р о с с а, а турки титулували «Хуррем-султан» (= «Радісна-султанша») (ІТ: 184).*

Відомо, що в історіографічних джерелах тогочасної Туреччини та в працях європейських хроністів XVI – XVII ст., на які спирався А. Кримський, Роксолану насправді характеризують як надто розумну, але дуже підступну жінку, що неодноразово підкреслено і в аналізованому трактаті, наприклад: *А що найважливіше – це була дуже розумна жінка, яка тямилла і весело розважити «Пишного» султана, і дати путню пораду, і, коли їй того було треба – підшептати панові світа болючі підозріння проти тих, хто обертався коло нього* (ІТ: 186); *Ніколи, мабуть, не довелось Роксолані так міцно напружувати всенький свій інтриганський хист, як тоді, коли вона нарешті наважилася зіпхнути із свого шляху оту султанишу-черкешенку, отую найпершу падішахову дружину, та й прочистити до-ріженьку до османського престолу своєму синові Селімові, зовсім не талановитий людині* (ІТ: 189). Не дивно, що в наративі історика щодо Роксолани переважає оцінно-знижена аксіологія маркувально-стилістичних лінгвоодиниць, оскільки *Яничари та простий люд уважали султанишу-Хуррем за правдиву відьму-чарівницю, що заволоділа султаном через усякі любовні чари та дання* (ІТ: 188).

Саме цей факт із життєпису Хуррем-Роксолани, оприяненого в праці науковця, запозичив прозаїк, пор.: *...австрійському послові Бузбекові 1554 р. називали двох бабів, що мали постачати для султаниші передню кісточку з гіснячої морди, бо, мовляв, така кісточка – дуже добрий любовний талісман; називали навіть на ймення тую жидівку («Trongilla venefica Judaea»), що вкупі з нею Роксолана incantationibus philtrisque причаровувала Сулеймана* (ІТ: 188) та *Що про неї тільки не казано тоді в Стамбулі! <..> Ніби затримано двох бабів, які несли в гарем кісточку з гіснячої морди. Коли взято тих бабів на тортури, призналися вони, що несли кісточку для султаниші, бо то найбільший любовний талісман* (Роксолана: 408). Утім, у художньому дискурсі П. Загребельного перебування Роксолани в «золотому полоні» Сулеймана змальовано як її особисту психологічну драму: *Не належала до звичайних жінок з їхньою примітивною жадібністю й пристрастю до марнотратства. Може, тому їй лютилися натовпи, називаючи її чарівницею й чаклункою, що неспроможні були розгадати її душу, не знали, чого хоче ця дивна жінка, до чого прагне* (Роксолана: 397).

У мовотворчості П. Загребельного Роксолана постає як мудра людина, наділена багатьма чеснотами, і через те «допущена»

до султанового серця, а отже, і до влади в чужій, могутній державі: *...вперше за всю історію Османів султанська жона була допущена до трону (бодай постояти поряд!), ще вчора незнана рабня, сьогодні всевладна повелителька, наближена й вознесена небувало...* (Роксолана: 215 – 216). На початку художньої оповіді в її мовному «портреті» переважають позитивно-характеризувальні компоненти на зразок *розсміяна, безжурна, неприборкана, жадібна до життя, зграбна, витка, розумна, розвеселена* тощо. І надалі гаслом для Роксолани в її вкрай складному житті були слова: ***Щоб жити, потрібні вітчизна, свобода і пісня*** (Роксолана: 170).

На нашу думку, подальшого всебічного аналізу потребує проблема ословлення внутрішньо-психологічного зламу / зростання Роксолани, що багатогранно представлена у творі П. Загребельного, оскільки сам «роман – це історія боротьби нікому не знаної дівчини й жінки за свою особистість, за те, щоб уціліти, зберегти і вберегти себе, а тоді вознестися над оточенням, може, й над цілим світом» [Роксолана: 787].

Крім того, спеціального дослідження заслуговує питання не лише про роль Хуррем-Роксолани в суспільно-політичному житті Османської імперії середини XVI ст., а й загалом про український «жіночий слід» в історії Туреччини козацької доби. Наприкінці своєї наукової розвідки А. Кримський зауважив: *Отакі, як Роксолана, українські бранки, що з невільниць ставали турецькими султанишами, відомі були в Царгороді й пізніш, тільки що не такі вони були політично-славні, як Роксолана* (ІТ: 194). Серед них – *українкою була найлюбіша жінка Османа II (1618 – 1622). Українкою була й жінка Мустафи II (1695 – 1703), що породила йому Османа III* (ІТ: 194). До цього списку не потрапила ще одна султанка-українка на османському престолі – Хатідже Турхан (1627 – 1683), яка була покровителькою козаків у часи Хмельниччини і про яку захопливо розповіла в кількох науково-популярних книгах сучасна авторка О. Шутко.

Отже, основними «точками перетину» в аналізованих дискурсах А. Кримського та П. Загребельного є ословлення історичного періоду, пов'язаного з формуванням українського козацтва в XVI ст. і з особливою роллю української жінки Роксолани, яку вона виявила у внутрішньо- та зовнішньо-політичному житті Туреччини. Уважаємо, що «доба жіночого султанату» актуальна як для історії Туреччини, так і для історії України і що

вивчення специфіки концептуалізації та вербалізації жіночих образів в різножанрових історичних текстах є перспективним для сучасної лінгвоукраїністики.

Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні. Київ : Центр учбової літератури, 2021.

Голікова Н.С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту. Дніпро : Акцент ПП, 2018.

Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ, 2009.

Рахманалиев Р. Империя тюрков. История великой цивилизации. Москва : Рипол Классик, 2016.

Снайдер Тімоті. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569 – 1999 / Пер. з англ. Вид 4-е. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2021.

Туранли Ф.Г. Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття). Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ІЄЦ – Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка / за ред. Умберто Еко; пер. з італ. О.К. Колодяжної, Ю.В. Григоренко, Т.В. Топалової, Г.В. Трифонової, Т.М. Поклад. Харків : Фоліо, 2020.

ІТ – Кримський А. Історія Туреччини : Звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності. Київ : Друкарня Української Академії Наук, 1924. URL: [Istoriia_Turechchynu_vyd_1924.pdf](#) (дата звернення 29.08.2021).

Роксолана. – Загребельний П. Роксолана. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013.

REFERENCES

Antonovych, V.B. (2021). About the Cossack times in Ukraine. Kyiv: Center for Educational Literature (in Ukr.).

Holikova, N.S. (2018). The language of Pavel Zagrebelnyi's fiction: from word to concept. Dnipro (in Ukr.).

Yermolenko, S.Ya. (2009). Linguistic and aesthetic signs of Ukrainian culture. Kyiv (in Ukr.).

Rahmanaliev, R. (2016). Empire of the Turks. History of a great civilization. Moskva, 720 (in Rus.).

Snaider, Timoti (2021). Transformation of nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus 1569–1999. Trans. from English. Kyiv (in Ukr.).

Turanly, F.G. (2020). Cossack era of Ukrainian history in Ottoman-Turkish written sources (second half of the 16th – first quarter of the 18th century). Kyiv (in Ukr.).

LEGEND

ІЄЦ – Eco, Umberto (2013) (ed.). History of European civilization. Renaissance. History. Philosophy. Science and Technology / lane from Italian. O.K. Kolodyazhna and others. Kharkiv: Folio (in Ukr.).

Історія Туреччини – Krymskyi, A. (1924). History of Turkey: Where did the Ottoman state begin, how it grew and developed and how it reached the apogee of its glory and power. Kyiv: Printing House of the Ukrainian Academy of Sciences. URL: Istoriiia_Turechchyny_vyd_1924.pdf (date of application 29.08.2021).

Роксолана. – Zahrebelnyi, P. (2013). Roxolana. Kyiv (in Ukr.).

Статтю отримано 30.11.2021

Nataliia Holikova

A. KRYMSKYI AND P. ZAGREBELNYI ON THE HISTORY OF UKRAINE: LINGUOCULTURAL DIALOGUE

The article presents a comparative analysis of the cognitive-semantic structure of the linguoculturema «Ukraine» in the scientific discourse of A. Krymskyi and in the artistic discourse of P. Zagrebelnyi. Emphasis is placed on the linguistic features of A. Krymskyi's History of Turkey and P. Zagrebelnyi's historical novel Roksolana, in which Ukraine is immersed in the life of the Ottoman Empire in the mid-16th century – the period of sultanate of Suleiman Pyshnyi. The main «points of intersection» of individual authorial narratives on the personosphere and historiography of Ukraine are determined, the intersemiotic space of the researched texts, formed on the basis of citation and folklorization, is outlined. The common plot-content segment of the analyzed historical texts is revealed, the linguistic-stylistic means of its representation are characterized. The specific features of the idiolects of A. Krymskyi and P. Zagrebelnyi in accordance with the functional and stylistic norms of the Ukrainian literary language are traced. The set of stylists relevant for the linguistic «portrait» of text-centric figures – Suleiman and Roxolana – in the scientific discourse of A. Krymskyi and in the artistic discourse of P. Zagrebelnyi is

analyzed. The peculiarities of verbalization of the thought image «Roxolana» – a historical symbol of Ukraine in the language of the novel of the same name by P. Zagrebelnyi have been studied. It is noted that the «era of the female sultanate» is relevant for both the history of Turkey and the history of Ukraine and that the study of the problem of addressing female images in historical texts of various genres and styles is promising for a number of linguistic disciplines. It is concluded that in the scientific work «History of Turkey» by A. Krymskyi and in the historical novel «Roxolana» by P. Zagrebelnyi presents objective and subjective directions of conceptualization of thought «Ukraine», which occupies an important place in the national-linguistic picture of the world.

Key words: Ukraine, linguoculturema, scientific discourse, artistic discourse, linguistic and aesthetic sign, stylistema.